

DE VERWERKING VAN DE WAARDE IN DE ADMINISTRATIE

door Drs L. van Kampen Jr

In het artikel van Prof. Abram Mey in het Decembernummer van 1951 van dit blad worden bepaalde eisen aan de administratie gesteld, en wel in het bijzonder dat men de cijfers welke voor de voorraden in de administratie voorkomen, moet aanpassen aan de wisselende waarde. Ook Prof. van der Schroeff heeft deze eis gesteld in zijn rede op de accountantsdag in October 1951. Het komt ons voor, dat deze uitlatingen niet onweersproken mogen blijven.

Op pagina 13 e.v. van de uitgave van De Accountant van September 1951 tracht Van der Schroeff aan de eis tot registratie van het waardeverloop een zekere basis te geven. Op pag. 14 zegt hij o.m.

„Boekhouding en administratie zullen daarom tot een verzameling moeten worden van gegevens, welke op elk ogenblik een afspiegeling vormen van de op dat moment bestaande economische werkelijkheid, hetgeen o.m. vraagt om een registratie van het waardeverloop van de middelen, welke van het bedrijf deel uitmaken”.

en verderop

„Zowel voor een juist inzicht in de kapitaals- en vermogenssituatie van het bedrijf als voor de juiste beoordeling van de kosten tegenover de opbrengsten is de kennis van de vervangingswaarde van de tot het bedrijf behorende productiemiddelen noodzakelijk. Nodig is daartoe een registratie van het waardeverloop, hetgeen ik in het voorgaande met waardeverantwoording aangaf”.

en tenslotte op pag. 14/15:

„Onder de sterke prijsfluctuaties, die na de twintiger jaren het economisch leven hebben gekenmerkt, is een rationele bedrijfsvoering niet meer te denken zonder dat ook binnen de periode van de jaarrekening aan de waardeveranderingen der productiemiddelen aandacht wordt geschonken. Dit scheidt de noodzaak om de vervangingswaarde in de administratie tot uitdrukking te brengen, zowel met het oog op de kostprijsberekening als op de juiste bepaling van de bedrijfsresultaten, waarbij ruilwinsten en vermogensveranderingen als gevolg van waardewijzigingen in de voorraden der productiemiddelen moeten worden gescheiden.”

Prof. Van der Schroeff stelt in bedoeld gedeelte van zijn betoog eisen, welke overbodig zijn. De ondernemer behoeft in de continuïteit geen nauwkeurige kijk te hebben op de vermogensstructuur van zijn bedrijf. Dit is een gegeven waarmee hij niets doen kan.

De ondernemer werkt met twee complexen van gegevens, t.w. het liquiditeitscomplex en het resultaatcomplex. Beide moet hij nauwkeurig volgen in uitkomst en oorzaken en zijn handelingen moet hij op deze gezichtspunten richten. Voor geen van beide is het nodig, dat te allen tijde de vermogensstructuur gekend wordt. Wijzigingen in de cijfers van de administratie ten aanzien van voorraden of andere productiemiddelen hebben noch invloed op het inzicht in de liquiditeit, noch op het inzicht in het resultaat. Dat men ter bepaling van het resultaat rekening moet houden met de waarde ten tijde der transactie spreekt vanzelf, doch hier-

voor behoeft men de vermogensstructuur, noch de waarde van de *gehele* voorraad te kennen, *doch alleen de waarde van het onderdeel waarop de transactie betrekking heeft*. Voor de scheiding van ruilwinsten en vermogensveranderingen zijn andere middelen beschikbaar dan het door Van der Schroeff aanbevolene.

Wij moeten daarom tot de conclusie komen, dat de noodzaak om de vervangingswaarde in de administratie tot uitdrukking te brengen, in de zin, zoals Van der Schroeff het in de citaten bedoelt, n.l. door alle aanwezige vermogensbestanddelen aan te passen, niet aanwezig is; althans niet op de gronden, die hij aanvoert.

Prof. Mey komt op het eerste gezicht met betere argumenten. Hij beroept zich n.l. op Limperg.

Hij schrijft op pag. 435 van het M.A.B. van December 1951 dat hij de navolgende stellingen uit de theorie van Limperg heeft afgeleid.

„3. de waarde van de zaken binnen de bedrijfshuishouding moet „overeenstemmen met de waarde dier zaken in het maatschappelijk „verkeer.”

„4. de waarde van alle gelijke delen van een homogene voorraad „mag op hetzelfde moment geen verschil vertonen.”

O.i. missen deze stellingen de nodige logica. De waarde van de zaken in de bedrijfshuishouding is een objectief gegeven en is afhankelijk van de waarde in het maatschappelijk verkeer. Een uitspraak, welke zou luiden:

„de waarde van alle zaken binnen de bedrijfshuishouding is in „overeenstemming met de waarde dier zaken in het maatschappelijk „verkeer.”

zou aanvaardbaar zijn. Hetzelfde geldt mutatis mutandis voor stelling 4. „De waarde van alle gelijke delen van een homogene voorraad *vertoont* op hetzelfde moment geen verschil”, zou een aanvaardbare, op de theorie gebaseerde conclusie zijn.

Bedoelt Prof. Mey wellicht met het woord *waarde* het begrip *waardering*? Zou men het woord waarde door waardering vervangen, dan zouden zijn stellingen tezamen genomen als volgt kunnen luiden: „de ondernemer moet alle zaken in de onderneming waarden overeenkomstig de waarde”, een stelling, die elke theoreticus en ondernemer zal onderschrijven, doch niets bijzonders bevat en zo vanzelfsprekend is, dat het niet de moeite waard is er een wetenschappelijk artikel over te schrijven.

Wij nemen evenwel aan, dat Prof. Mey met zijn stellingen een bepaalde redelijke bedoeling moet hebben gehad. In het spraakgebruik heeft het woord „waarden” twee betekenissen. In de eerste plaats: het toekennen van waarde, hetzij naar objectieve hetzij naar subjectieve maatstaf, en in de tweede plaats het neerschrijven of ongewijzigd laten van bepaalde cijfers in de administratie. Wij menen uit het vervolg van zijn artikel te moeten concluderen, dat hij wanneer hij „waarde” schrijft „waarden” bedoelt, en dat hij aan het woord waarden de laatstbedoelde betekenis hecht, zodat zijn stellingen als volgt gelezen zouden moeten worden:

3. de cijfers in de administratie, betreffende zaken binnen de bedrijfshuishouding, moeten overeenstemmen met de waarde dier zaken.

4. de cijfers welke voor verschillende delen van een homogene voorraad in de administratie voorkomen, moeten aan elkaar gelijk zijn.

Zoals boven reeds aangeduid, waren, althans volgens Prof. Mey, deze stellingen in de vorm waarin hij ze weergeeft, een conclusie uit de theorieën van Limperg. Het is ons niet mogelijk de bewering van Mey op haar juistheid te toetsen, daar hij niet nader aanduidt op welk onderdeel van de theorieën van Limperg zijn conclusies slaan. Met enige waarde- of kostprijstheorie hebben de stellingen niets te maken, zodat ze onmogelijk uit de vervangingswaardeleer kunnen zijn afgeleid. Bovendien staat Limperg bekend als een man van scherpe en nauwkeurige onderscheidingen, zodat het onwaarschijnlijk is dat hij debet zou zijn aan de wel heel onscherp geformuleerde stellingen van Prof. Mey.

De hierboven gewijzigde stellingen van Prof. Mey bevatten niets anders dan de ook door Prof. van der Schroeff gestelde eis dat de cijfers in de administratie moeten worden aangepast aan de waarde. We hebben reeds geconstateerd, dat de wetenschappelijke basis voor deze stellingen ontbreekt, althans niet is voorgelegd. Thans zullen wij ingaan op de praktische merites van de administratieve waardeaanpassing.

We kunnen in overeenstemming met de gedachtengang van Prof. Mey constateren, dat in elke bedrijfshuishouding een bepaald waardeniveau „heerst”, a.h.w. steeds transcendent aanwezig is. Voorts kunnen we ervan uitgaan, dat in elk dergelijk lichaam een notering van het gebeuren plaats vindt, welke o.m. het karakter heeft van geschiedschrijving. Het gaat hier om de vraag of nog een tweede reeks notities moet plaats vinden, welke dan de bedoeling moet hebben de steeds aanwezige, veranderlijke transcendente waarde in cijfers vast te leggen, dus of er naast een geschiedschrijving van de gebeurtenissen ook nog een geschiedschrijving van de waardewijzigingen zal plaats vinden.

Op gezette tijden is het nodig, dat de leiding zich van de waarde bewust is, b.v. bij begrotingsaangelegenheden en bij het vaststellen of wijzigen van de aanbiedingsprijzen, terwijl ook bij het bepalen van de verteerbare winst de waarde een zekere rol speelt. Of het voor al deze doeleinden nuttig is, dat doorlopende waarderegistratie plaats vindt (zij het gemittigeerd door slechts periodieke aanpassing) kan in zijn algemeenheid niet beantwoord worden, omdat elk geval zijn eigen bijzonderheden heeft.

Enkele opmerkingen van algemene aard kunnen evenwel gemaakt worden.

1e. bij het opmaken van de begroting.

De begroting is een prospectief stuk en richt zich meer naar de ontwikkeling der prijzen in de toekomst. Daar de begroting een eenmalig stuk is, is hier een eenmalig kennen van de waarde noodzakelijk en voortdurende waarderegistratie niet nodig.

Hoe staat het met boeken van de verschillen (efficiencyverschillen e.d.)? Deze verschillen zijn in de eerste plaats van kwantitatieve aard. De verantwoordelijke personen moeten deze verschillen kennen, en wel zo snel mogelijk, bij voorkeur uit de primaire gegevens wanneer ze zich nog in kwantitatieve vorm bevinden, om zo nodig te kunnen ingrijpen. De verwerking van de verschillen in de administratie komt achteraf, nadat de feiten reeds historie geworden zijn en eventueel ingrijpen reeds heeft plaats gevonden. Zij dient om ordelijkheid in de administratie te bewerkstelligen en als bewijs dat er geen verschillen „tussen de ka en het schip” zijn gevallen. De „waardering” van de verschillen *in de administratie* is van weinig belang, en of hiervoor gegevens worden ge-

bruikt, welke stammen uit een min of meer ver verleden maakt ten aanzien van het doel waarvoor zij worden geproduceerd, geen verschil. Mocht men prijs stellen op een bepaling der verschillen tot vervangingswaarde, dan staan meerdere wegen open. In de eerste plaats kan men door tussenvoeging van een rekening „prijsverschillen” de eerder bedoelde verschillen op dagwaarde afboeken. In de tweede plaats kan de „analyst” met behulp van indexcijfers de dagwaarde der verschillen benaderen. In geen geval is het noodzakelijk ten behoeve hiervan bestaande cijfers voor alle voorraden aan de momentele waarden aan te passen.

Wel kan het in voorkomende gevallen nuttig zijn de cijfers aan te passen aan die, welke in de begroting gebruikt zijn. Bij het toetsen van de begroting aan de „werkelijkheid” stuit men op verschillen, welke naar hun oorzaken moeten worden geanalyseerd. Bij deze analyse zal blijken dat prijsverschillen hiervan een onderdeel vormen en de analyst zal deze afzonderlijk tot uitdrukking moeten brengen. De hoogte dier verschillen is afhankelijk zowel van de „waarden” welke voor de kostencategorieën in de administratie, als van die welke in de begroting voorkomen. Het kan in sommige gevallen een technisch voordeel bieden om deze verschillen reeds van tevoren te elimineren door de kostenfactoren te boeken tot dezelfde waarden als die welke in de begroting werden gebruikt. Of men dit al of niet zal doen is een kwestie van analysetechniek. In geen geval vergemakkelijkt het de analyse indien men de kostenfactoren administreert tot waarden, die afwijken van de in de begroting gebruikte, daar men dan toch op prijsverschillen blijft stuiten. Een aanpassing van de „waarden” in de administratie aan die van de begroting verdient daarom de voorkeur boven aanpassing aan de dagwaarde.

2e. bij het vaststellen of wijzigen van de aanbiedingsprijs.

Ter bepaling van de aanbiedingsprijs is het nuttig een behoorlijke calculatie, gebaseerd op de laatst bekende prijzen, bij de hand te hebben. Teneinde de calculatie snel aan de wisselende waarde te kunnen aanpassen, moet zij doelmatig ingericht zijn. Hieraan ontbreekt in de praktijk vaak zeer veel. Dit blijkt o.m. uit het voorbeeld, hetwelk Prof. Mey geeft op pag. 442. De kostprijsberekening geschiedt daar aan de hand van afdelingstarieven. Wij trekken niet in twijfel, dat de kostprijs aan de hand van afdelingstarieven moet worden opgebouwd. Integendeel, we maken echter de opmerking, dat de calculatie hiermede niet gereed is. Na deze berekening moet de calculatie teruggerekend worden in de kostensoorten. Eerst hierna is het mogelijk elke prijswijziging, ook die in lonen en bedrijfsmiddelen à la minute in de calculatie te verwerken.

Het is blijkbaar noodzakelijk erop te wijzen dat in de meeste kostprijsberekeningen het materiaal naar hoeveelheid en bedrag afzonderlijk vermeld wordt. Indien zulks het geval is, kunnen waardewijzigingen in de materialen gemakkelijk in de kostprijs worden verwerkt ook zonder dat de kostprijsfactoren in de kostensoorten worden teruggerekend.

Kan een voortdurende waarde-registratie hierbij van nut zijn? Om hier inzichten te krijgen moeten we twee factoren in aanmerking nemen. In de eerste plaats dat het verwerken van waardewijzigingen in de administratie tijd vergt en in de tweede plaats, dat zodra deze verwerking zijn beslag gekregen heeft, zij alweer geschiedschrijving is geworden. Indien à la minute op basis van de laatste gegevens een calculatie moet worden herzien, kan de waarderegistratie daardoor de nodige gegevens niet verschaffen en blijft in gebreke.

Dit laatste is trouwens in overeenstemming met een algemeen in het bedrijfsleven waarneembaar verschijnsel, n.l. dat de ondernemingsleiding zich het snelst kan oriënteren uit de primaire gegevens. Daar de boekhouding deze zelfde gegevens verwerkt en daarvoor tijd nodig heeft, kan zij die niet anders dan met vertraging doorgeven.

3e. Wat tenslotte het bepalen van het verteerbare saldo betreft, hier kan men verschillende methoden volgen om tot het gewenste resultaat te komen. In de eerste plaats heeft men de techniek, waarop de vervangingswaardeleer gewezen heeft vóór dat men de eis van de voortdurende waarde-registratie begon te stellen. Bedoelde techniek laat bij elke verkooptransactie of reeks verkooptransacties het verschil tussen aan- en verkoopprijs splitsen in winst en vermogensvermeerdering. De aanpassing zal evenwel in de gedachtengang van Mey intermitterend plaats hebben. Heeft nu tussen twee aanpassingen prijsstijging plaats, dan wordt de verteerbare winst in die periode te hoog gecalculeerd en omgekeerd bij prijsdaling te laag. Ten behoeve van de winstsplitsing kan deze methode dus slechts als een benadering beschouwd worden. In zoverre is het systeem van Prof. Mey een achteruitgang op de klassieke methode.

Er bestaat nog een andere benaderingsmethode. Daarbij kan men uitgaan van het feit, dat in gestyleerde gevallen de toepassing van de ijzere voorraadgedachte *nauwkeurig* dezelfde uitkomst geeft als de toepassing van de vervangingswaardeleer. Nu komen gestyleerde gevallen in de praktijk wel niet voor, maar toch is het aan de hand van het ijzere voorraadsysteem voor degene, die enige kennis van zaken heeft mogelijk, op eenvoudige wijze een voldoende benadering te verschaffen.

Daar deze methode, indien met verstand toegepast, tot juiste uitkomsten kan leiden, verdient ze de voorkeur boven de uit het systeem van Prof. Mey voortvloeiende methode, die principieel geen juiste uitkomst geven kan.

Wil men toch de keus doen uit een van beide eerstgenoemde technieken, dan zal men de hoeveelheden werk, welke elk dezer methoden meebrengt, tegen elkaar moeten afwegen, afhankelijk van het aantal waardewijzigingen en het aantal artikelen, van het aantal verkopen en van de mogelijkheid verkopen ten behoeve van de winstsplitsing te combineren. Tegenover de ervaring van Prof. Mey (zie pag. 442) zijn te ervaringen te stellen, die in andere richting wijzen; daarom is zij zonder bewijskracht. Bovendien is de ervaring van Prof. Mey gekoppeld aan de waarneming van een onvolkomen calculatietechniek, waardoor haar bewijskracht nog meer depreciëert.

Voorts moet bij de beschouwing van de vraag welke cijfers voor de voorraden in de administratie moeten voorkomen, overwogen worden of men de technische of de economische voorraad bedoelt. Vele productieondernemingen hebben de gewoonte de bij elkaar behorende in- en verkooptransacties vrijwel gelijktijdig te sluiten. Dit komt niet alleen voor bij aannemingsbedrijven of bij constructiewerkplaatsen, doch ook in sterke mate bij de industrie en zelfs in sommige branches van de groothandel. Deze ondernemingen trachten hun economische voorraad tot een nihil naderend minimum te beperken, teneinde speculatierisico's zoveel mogelijk uit te sluiten. De technische voorraad is niettemin veelal belangrijk. Deze technische voorraad is dan wel juridisch eigendom van de onderneming, doch voor een min of meer belangrijk gedeelte economisch niet; het prijsrisico is voor rekening van de afnemers. In zulke

gevallen is de technische voorraad te vergelijken met goederen in commissie. Waarom zou de onderneming, die geen prijsrisico loopt, de voorraden in haar administratie aan de dagwaarde moeten aanpassen? Zou er al sprake zijn van aanpassing, dan zou dit toch uitsluitend op de economische voorraad betrekking kunnen hebben.

Met het bovenstaande wil geenszins betoogd worden, dat wij principiële tegenstanders zouden zijn van de door de beide hoogleraren aanbevolen methode. Integendeel! Wij zien evenwel het nut kleiner dan zij, terwijl wij de alternatieve mogelijkheden hoger aanslaan.

In het algemeen kan gezegd worden, dat het nut van de waarde-aanpassing het grootst zal zijn indien na de aanpassing een periode van min of meer langdurig stabiel prijsniveau verwacht mag worden, terwijl bij prijsschommelingen op korte termijn de alternatieve mogelijkheden meer de aandacht verdienen.

Ten aanzien van de administratie moeten worden onderscheiden de doeleinden en de techniek. Daar de administratie een hulpmiddel is en geen doel in zichzelf, moeten de doeleinden haar worden aangewezen. Deze worden in de eerste plaats door de ondernemer bepaald en verder door wetgeving, fiscus en prijsbeheersing. De ondernemer kan voor de bewustwording van zijn doeleinden adviseurs raadplegen, en ook bij de bedrijfseconomie in de leer gaan. Hij moet voorts bepalen met welke mate van exactheid de doeleinden moeten worden nagestreefd.

De wijze waarop de administratie de doeleinden zal verwezenlijken en de techniek waarmee zij zal werken, worden evenwel geheel door haarzelf bepaald. Ten aanzien van dit punt heeft zij geen richtlijnen van een bedrijfseconomische kathedër in ontvangst te nemen.

Naschrift.

Naar ik meen gaat het er in een polemiek om te bestrijden wat de tegenstander ergens beweerd heeft; niet om wat hij in een bepaald zinsdeel — op zichzelf gesteld — heeft neergeschreven, maar om wat het beweerde betekent in het verband van het gehele betoog. Anders toch zou men in de polemiek te gemakkelijk overwinningen behalen door auteurs te bestrijden op punten, welke niet bedoeld zijn of door de discussie op het bijkomstige te richten, teneinde het effect van des tegenstanders hoofdzaak te verzwakken. Die verzwakking wordt zeer bevorderd doordat bij hen voor wie de polemiek het inzicht poogt te verhelderen, de aandacht van de hoofdzaak wordt afgeleid en op de bijkomstigheden gevestigd. Dit behoeft niet steeds — als zodanig — bedoeld te zijn. Het kan ook gevolg zijn van irritatie over een schending van traditie of gevolg zijn van oppervlakkig lezen. Ik meen, dat dergelijke factoren mijn opponent parten gespeeld hebben en ik zou derhalve moeten beginnen, zowel hem als de lezers van het blad te verzoeken de betrokken beschouwingen van mijn collega van der Schroeff en van mij nog eens in hun geheel door te lezen.

Waar gaat het ons om? De winst wordt naar de traditionele methode niet juist bepaald, men verwacht daarin uitgaven met kosten en waarden. De functie van financieren houdt verband met uitgaven, het produceren met verbruik van waarden. Deze functies lopen in de traditionele methode dooreen. De waarde op het moment van aanschaffing heeft bete-

kenis voor de financiering der verwerving. Veranderingen van waarde, optredende gedurende de periode tussen verwerving en verbruik, behoren niet als bedrijfsresultaat te worden verantwoord, maar als veranderingen in de nominale grootte van het vermogen. Men kan op grondslag van die beginselen ten eerste de juiste kostprijs vinden, ten tweede het juiste resultaat bepalen en ten derde inzicht hebben in de juiste vermogenssituatie. Hierin is voor iedere bedrijfseconoom duidelijk, dat punt één en twee primaire betekenis hebben en dat punt drie — afgescheiden van de betekenis van dat punt — uit de toepassing van één en twee — automatisch — gevonden wordt.

De bestrijding zou zich dus moeten richten — in het kader van Van der Schroeff's rede van 1951 — op de eis, gedaan ten aanzien van de winstbepaling. In het stellen van de eis om de winst in haar ontwikkeling op de voet te volgen, tonen mijn collega en ik ons niet bijzonder modern of revolutionair. Toen ik 35 jaar geleden mijn N.A.V.-examen deed, was die noodzaak reeds een comptabel vraagstuk, waarbij het er om ging het doel te bereiken zonder — a la Léautey en Guilbault — in de bewerkelijke methode te vervallen om na elke verkoop de winst der transactie te moeten vaststellen. Deze methoden zijn thans algemeen erkend en daaruit krijgt de bedrijfsleider (ik benoem die om bekende redenen niet met het woord ondernemer) periodiek inzicht in behaald resultaat en dus ook (automatisch) in de vermogenssituatie. Van der Schroeff en ik willen nu betogen, dat men in de bedoelde methode het beginsel der vervangingswaarde moet inbrengen, omdat anders het inzicht in de behaalde resultaten en in de vermogenssituatie, dat gegeven wordt, niet het juiste is. Bovendien betogen wij, dat naar onze mening het toepassen der regelmatige waarderegistratie (uiteraard op alle bezittingen inbegrepen voorwaardelijke afstand en voorwaardelijke verwerving) een meer logische en meestal meer gemakkelijke methode is van winstbepaling naar de vervangingswaarde dan de becijfering uit het totaal van winsten per transactie volgens de analyse van resultaat en eventuele verandering in de vermogensgrootte na elke transactie (à la Léautey en Guilbault). Immers het probleem der bewerkelijkheid vermindert er niet door, indien men in plaats van één getal (verkoop-inkoop = resultaat) via elke transactie minstens twee getallen moet bepalen (verkoop-vervangingswaarde en vervangingswaarde-inkoop). Soms wordt dit — bij min of meer samengestelde fabrieken — een gehele reeks van correcties, omdat men eerst met behulp der vervangingswaarde van alle gebruikte materialen, werktuigen, machines, gebouwen de juiste kostprijs bepalen moet. Al de aanschafdata liggen uit elkaar! De reeks van correcties moet men dan verrichten tijdens de verkooponderhandeling; n.l. *nadat* de transactie begonnen is, anders is het *moment* van *verkoop* niet gegeven en *voordat* men de prijs noemt, omdat de juiste koopbasis moet zijn van de prijsstelling. En hoe moet dit, wanneer men goederen ter markt aanbiedt, d.w.z. via grossier en detaillist aanbiedt met prijs. Deze moeilijkheden leiden er dan toe dat men de toepassing op duurzame productiemiddelen nalaat, wat principieel ernstiger is dan nalaten bij grondstoffen, omdat de termijn van onderworpenheid aan waardeverandering langer is. Of wel men begaat de inconsequentie om — kunstleermatig — voor duurzame productiemiddelen en systematische waarderegistratie toe te passen en het voor de grondstoffen te verwerpen.

Maar zelfs in die inconsequentie wordt het achteraf corrigeren te bewerkelijk; kortom men slaat er een slag naar. En zulk een handelwijze

zal men de fiscus nooit kunnen laten accepteren als toepassing van een wetenschappelijke theorie.

Ons betoog ten deze kan men niet ontzenuwen door op te merken, dat de „ondernemer” wel geïnteresseerd is in de winst en zijn samenstelling („resultaat-complex”), maar geen „nauwkeurige kijk op de vermogensstructuur” behoeft. Dit doet onze opponent. Hij klopt aldus naast de spijker. De vermogenssituatie is in de boekhouding het bijproduct van de winstbepaling en omgekeerd kan de winst bijproduct der vermogensbepaling zijn (variatie op de twee-rekeningen-reeksen-theorie). Hoe men met de waarde handelt staat daar naast. Indien we het er over eens zijn — geachte opponent — dat de bedrijfsleiding periodieke geanalyseerde resultatenoverzichten behoeft, laat ons dan maar niet te zeer twisten of zij de vermogenssituatie ook behoeft. Ik beweer van wel. U van niet. Het gaat echter primair om het *resultaat* en natuurlijk is daarbij van belang dat in perioden van toenemende welvaart (en waardeestijging van goederen, die men bezit) het *resultaat niet te groot* en in *afnemende welvaart* het *resultaat niet te klein wordt berekend*. Hierin is toch de vermogenssituatie van belang, omdat in tijd van toenemende welvaart dank zij de traditionele fout, het *vermogen* wordt *uitgehoud* (door beleidsfouten in kostprijs- en winstcalculatie) en men in depressie op krampachtige wijze probeert het te veel verteerde of weggeschonkene uit zijn verarming in te verdienen. Averechtse logica! Tussen resultaat en vermogen is het verband als van vrucht en vruchtboom; welnu wie in de begeerte van overvloedige oogst bij het inzamelen der vruchten takken afrukt, schaadt de boom. De traditionele winstbepaling doet hetzelfde. Daarom bedoelen wij, dat inzicht in vermogenssituatie nodig is.

En de vermogensstructuur is ook van belang, niet voor degene wiens inkomen afhankelijk is van de uitkomsten van het productie-proces (de ondernemer), maar voor wie het bedrijf moet leiden, opdat duurzaam het grootst mogelijke inkomen wordt behaald en het vermogen der „ondernemers” intact blijft. Immers zolang de welvaart toenemende is, vult bankcrediet het uitgeholde vermogen aan, maar bij de kentering blijkt, dat wel het totaal-vermogen gelijk gebleven is, maar de structuur zeer ongunstig geworden is. De in de holte gesmeerde aanvulling valt uit. Het lijkt mij niet zonder belang om de ontwikkeling van de vermogensstructuur te volgen gedurende het ziekteproces in de periode van welvaart, dat ik met een intern rottingsproces wil vergelijken. Dit is mijn antwoord op het essentiële van de oppositie. In de veel bredere aanval op mijn betoog, gaat mijn opponent een wonderlijke redenering toepassen. Hij bedenkt een nieuwe taalkundige definitie voor het woord „waarderen”. Die bepaling sluit, zegt hij, bij het spraakgebruik aan, maar dat is bepaald niet zo. Hij poneert de *boekhoudtechnische traditie*, welke ik in *mijn artikel* bestrijd als *spraakgebruik* en vertaalt mijn beschouwing dan overeenkomstig die nieuwbakken definitie. Geen wonder, dat hij dan iets verkrijgt, dat in mijn betoog zinloos is. Immers mijn betoog tegen de traditie in kwestie, wordt verhanseld tot wat het moest zijn zo het met die traditie accordeerde. Neen, heer Van Kampen, aldus kunt en moogt U mij niet aanvallen en aldus kunt U de critische lezers van ons blad niet overtuigen van de juistheid van Uw aanval. Lees s.v.p. mijn artikel nog eens verder door!

En welk een inhoud heeft nu die definitie van waarderen? Het woord zou betekenen het „*neerschrijven van een cijfer*”, dat op het moment van het schrijven (als de schrijver a jour is!) een waarde voorstelt, en

het voorts *onveranderd* laten „van dat cijfer als de waarde verandert”. Dat is geen waarden van goederen, maar registreren van uitgaven.

Men kan de onlogische structuur van de bestaande boekhoudtechnische traditie niet redden met een nieuwbakken definitie van „waarden”, welke ten duidelijkste aantoonst, dat men waardegegevens uit het verleden hanteert alsof ze in het heden nog betekenis zouden kunnen hebben.

De heer Van Kampen blijkt in 't geheel niet begrepen te hebben waar het om gaat in mijn beschouwing (pag. 435) of wel hij is de critiek gaan schrijven voor hij aan pag. 436 toe was. Ik zeg daar toch dat ik het in het merendeel der gevallen onjuist acht om over „waarden” te spreken en motiveer dit. Waarden is — aldus zeg ik daar — „het vormen van een waarde-oordeel over vervangbare zaken”. Dit komt overeen met het spraakgebruik en met 's Heren van Kampen *eerste* definitie. Men waardeert echter in de boekhouding niet, maar men *past* een „gegeven” toe. In de traditionele methode past men het gegeven toe, dat op het moment van *verwerving* de waarde aangeeft en dat men dan maar onveranderd laat, al verandert de waarde, omdat men in uitgaven en niet in waarden denkt. In de methode op Limperg's theorie gebaseerd past men het *gegeven* toe dat, op het moment waarop men zich rekenschap geeft van de betekenis welke het goed heeft in het nastreven der bedrijfsdoeleinden, de *waarde* aangeeft. Dit verschil in moment verandert het feit niet, dat men *niet* een waarde-oordeel *vormt*, maar een in het ruilverkeer gevormd groepsoordeel aanvaardt en gebruikt. Het treffen van bestuursmaatregelen en het nemen van beleidsmaatregelen op grond der gegevens van de waarde mag men niet vatten onder het woord „waarde-oordeel”. Dit is niet een oordeel over de waarde, maar een oordeel over een of andere zaak op grond van gegeven waarde. Het constateren van het verschil in moment waarmede de traditie werkt en wat in de toepassing van Van der Schroeff en mij gebruikt wordt, acht ik van belang, omdat het aldus duidelijk wordt dat de traditie *verouderde* gegevens hanteert in *huidige* problemen en dus tot onjuiste beleidsbeslissingen komt. Alle pogingen om het woord „waarden” een inhoud te geven, welke de schijn geven alsof vroegere waarde-noteringen voor huidige problemen nog betekenis zouden hebben, scheppen camouflages van het probleem, dienende om de onjuiste traditie te handhaven. Het begrip „aanschaffingswaarde” is een onjuiste conceptie, zodra het anders gebruikt wordt dan als *waarde* op het *moment*, waarop *indertijd* werd *aangeschaft*. Men kan dat begrip niet redden door te stellen, dat de subjectieve waardering van de bedrijfsleider aan het goed zolang het in het bedrijf is geen hogere waarde toekent dan er indertijd voor betaald is. Dit geldt alleen, wanneer de verwerving geschiedt voor een bepaald product of voor een bepaalde transactie. De waarde bij aanschaffing heeft dus alleen betekenis als calculatiegrondslag, wanneer steeds koop en verkoop een geheel gesloten en op zichzelf staande kringloop vormen. Dan zie ik de bedrijfsvoering als een reeks van semi-incidentele transacties. Zo heeft ook die waarde betekenis bij aanschaffing van een speciaal artikel voor een bepaald productieproces. Zulk een productie-vorm was typisch voor de vroegkapitalistische handel en voor de gothische handwerker der poortersmaatschappij. Ten dele geldt ze nog bij orderproductie. Zij is thans uitzondering, omdat men uit grondstoffen-voorraad op voorraad produceert in anticipatie op de toekomstige behoefte aan het product en zelfs lange jaren vooruit anticipeert bij de aanschaffing der duurzame productiemiddelen. Door die verandering in de productie-techniek heeft sedert de industriële revo-

lutie de functie van het bewaren van voor latere productie bestemde goederen specifieke betekenis in de bedrijfsvoering gekregen en is daarmee het probleem van de onderworpenheid der activa aan waardeverandering evident geworden. Dit alles kan men lezen in of begrijpen uit mijn artikel en ook dat derhalve de systematische en continue registratie van de waarde en hare veranderingen logisch aan de technische en economische verhoudingen in het bedrijf aanpast.

Het is de heer Van Kampen ontgaan, dat in het tweede deel van mijn artikel gesproken wordt over *periodiek* herzien der geboekte waarden, met andere woorden over herzien op wat hij „gezette tijden” noemt. Dit kan echter alleen juist zijn, wanneer men bij tussentijdse urgentie de herziening niet verzuimt. Ook verzuimt hij op te merken, dat ik alleen reken met waardeveranderingen, welke naar aard of grootte voor het bedrijf in kwestie van belang zijn. Aldus varieert het systeem der registratie van waardeveranderingen — naar mijn artikel uiteenzet — voor verschillende soorten goederen (machines, gebouwen, grondstoffen, fabricaten), voor bestemde en vrije goederen enz. Ook varieert het naar de techniek van fabricatie en handel der bedrijfstak. Zo komt ook de kwestie van technische en economische voorraad ter sprake. Ik bespreek dit niet in de algemeenheid, waarin ik in '39 in de feestgave Limperg wees op de noodzaak om bij de toepassing van de vervangingswaarde met alle tussen die twee voorraadsbegrippen liggende mogelijkheden te rekenen, maar naar de typering der verschillende gevallen, welke daarbij mogelijk zijn. De heer Van Kampen brengt dit onderscheid dus ten onrechte naar voren als een leemte in mijn artikel en als een verhindering in de toepassing der gestelde beginselen.

Men kan een zo ingewikkeld naar bedrijfstakken — zelfs naar individuele bedrijven en beleidsmethoden — variërend probleem niet afdoen met het onderscheid tussen technische en economische voorraad te noemen, alsof het overal op gelijke wijze voorkwam; evenmin stellen, dat door het „afdekken” het probleem der waardeverandering wordt ontgaan. Ik kan hier naar het betoog in mijn artikel verwijzen (no 1 - 1952), dat echter ook maar een aanwijzing van principieel verschillende gevallen geeft.

Ik kom nu tot de apotheose van mijn opponent: waarom niet de toepassing van de „eiserne Bestand” van Schmalenbach? Om vele redenen niet, welke ik samenvat in de opmerking, dat ik een goede theorie boven een slechte kunstleer verkies en ik niet a priori geïmponeerd ben door buitenlandse leren of theorieën en in het bijzonder met de Duitse voorzichtig wil zijn. De Duitse wetenschap is overmatig gespecialiseerd. In 't bijzonder nog hier, omdat Schmalenbach tracht een fout te herstellen door de principiële fout (verwarring uitgaven en kosten of waarden) te verergeren.

Laat mij om het probleem scherp te stellen trachten het afschuwelijk germanisme „ijzeren voorraad” in onze taal weer te geven. De Duitse taalwetenschap geeft als synoniem van „eisern” het woord „ständig”. Ik zou dus willen vragen wat houdt de term *bestendige voorraad* in en is het juist, om dit begrip aan een geldbedrag te relateren? Ik zou definiëren „*voorraad, die bestendig aanwezig moet zijn*”. Nu komt scherp naar voren, waarom een gelijk resultaat als met de juiste calculatie verkregen wordt in het gestyleerde geval (zoals Van Kampen het noemt). Het begrip is — als zodanig — kwantitatief bepaald en niet naar waarde. Schmalenbach maakt er echter van „bestendige voorraad in bedrag (hoeveelheid

en waarde)". Het is dus zuiver gesteld de voorraad-grootte, welke voorzien is bij de projectie van stichting of uitbreiding en dus in harmonie met de bedrijfs capaciteit is vastgesteld. Bij het financieringsprobleem van stichting of expansie is die voorraad begrepen in het permanent vermogen, waarover het bedrijf de beschikking moet hebben en in geldbedrag bepaald door de waarde van het moment der projectie. Om nu die voorraad onder alle omstandigheden kwantitatief intact te houden is — als bekend — nodig steeds met haar waarde te rekenen bij de bepaling van het resultaat. Dit betekent dat men in de balans alle waardeveranderingen der activa, welke gedurende het jaar zijn opgetreden eveneens op de balans zijn geboekt op de rekening „Fonds voor waardeverschillen", heeft opgenomen en die daar zij destijds gecrediteerd vindt. Hetzelfde resultaat bereikt hij, die na elke transactie (à la Léautey en Guilbault) winst en waardeverschillen afscheidt. Deze werkwijzen sluiten logisch aan bij de theorie; de eerste volledig, de laatste met het bekende bezwaar. De beide werkwijzen passen in de winstcalculatie toe de synchronisatie van opbrengstwaarde en vervangingswaarde, hetzij over de periode gedurende welke de waarde niet veranderde (eerste methode), hetzij per transactie ¹).

Zij gaan dus met de beweging der waarde mee, zowel als met de bedrijfsrevolutie. De kwantitatieve mutaties brengen geen moeilijkheden. Schmalenbach nu trekt bij balansopstelling — bij wijze van geheime reserve — het bedrag der waardestijging van de voorraadwaarde af en handhaaft aldus de waarde van het stichtingsmoment als voortdurende balanswaarde. De waardeverantwoording wordt aldus versterkt. (Prof. Dr O. Bakker heeft onlangs in het Maandblad voor Bedrijfsadministratie de werkmethode Schmalenbach en de onze vergeleken). Dit is de synchronisatie door een kunstgreep, die in het gestyleerde geval hetzelfde resultaat kan geven, maar geen fundering in een logische theoretische constructie heeft. Bij kwantitatieve mutaties moet men weer de kunstgreep variëren. Eigenlijk moet men de theorie der vervangingswaarde onder de knie hebben om de kunstgreep te begrijpen. Dit geldt veelal voor kunstgrepen en goocheltoeren. Ik pas liever de theorie zelve toe, dan de kunstgreep; ook omdat ik bij verschillen in voorraadgrootte geen moeilijkheden heb en geen terugrekeningen behoef te maken. Er is echter meer.

Schmalenbach's methode van bestendige voorraad maakt principieel de fout van verwarring van uitgaaf en kosten groter. Zij is ook gesteld in het kader van uitschakelen van de invloed van waardeveranderingen van het geld op het resultaat. Insteede van te rekenen met een waarde van grondstoffen van drie maanden geleden als de traditie doet, rekent Schmalenbach met de waarde van de grondstoffen op het moment van stichting of expansie, zoals ook in de traditie bij de duurzame productiemiddelen geschiedt, voor zover althans niet later aangeschaft. Aanhangers dezer gedachte moeten dan ook of met Schmalenbach deze *methode* hanteren voor grondstoffen, fabrikaten enz. en een *andere kunstgreep* bedenken of zullen moeten stellen, dat de waardeleer niet op duurzame productiemiddelen slaat. Deze waarheid wordt inderdaad gehoord; niet van Schmalenbach. Als bekend werkt Schmalenbach alleen met correctie der geldswaardeveranderingen. Daarin ligt een principieel verschil met de leer der vervangingswaarde. Wat de toepassing der waardeleer op duurzame productiemiddelen aangaat, verwijs ik naar het gestelde in mijn bijdrage

¹) De onjuistheid der traditionele methode kan men ook aldus omschrijven, dat zij in stede van de waarden te synchroniseren, de kasmutaties van verschillende data synchroniseert (verwarring van de financiële zijde der transacties met de exploitatieve).

tot de feestgave '39, naar het gestelde in mijn „Bedrijfsbegroting en Bedrijfsbeleid” en naar de korte opmerkingen ter zake in het artikel in kwestie.

Het bezwaar van al die correcties met kunstgrepen ligt ten eerste in de gebrekkige motivering, welke allerlei vervelende verwarringen kan doen ontstaan. Ten tweede ligt het in het verbandloze der kunstgrepen; hier dit, daar dat. Daartegenover legt de basering op de bedrijfseconomische theorie de nadruk op de organische verbondenheid van de waarde der productiemiddelen en de daarmee, gedurende hun gebruiksduur, te vervaardigen producten (vgl. feestgave '39, mijn Conjunctuurpolitiek en Budgettering' 42 en Bedrijfsbegroting en Bedrijfsbeleid '51). Door deze werkmethode zijn kostprijsbepaling, resultatenbecijfering, vermogensverantwoording en administratie der voorraden en kapitaalgoederen in een systematisch en organisch verband gesteld, zowel wat de kwantiteitsmutaties als wat de waarde-fluctuaties aangaat. Dit maakt de administratie overzichtelijk en haar uitkomsten en overzichten gemakkelijk leesbaar en verdedigbaar voor de fiscus.

Het is juist de noodzaak van verband in een goed ingericht bestuursapparaat tussen kostprijsbepaling, winstcalculatie, vermogensverantwoording enz., welke mij gebracht heeft tot het systeem van regelmatige waarde-correctie, zoals in beginsel geschetst in de publicatie van '39 en later uitgewerkt. Daardoor komen hoeveelheidsverantwoording en waardeverantwoording in volkomen harmonie en wordt ook het maximum aan informatie en interne controle verkregen. De traditionele calculatiemethode rammelt door de verwarring van uitgaven en kosten of waarden. Heydebroek merkte in '23 in zijn Industriebetriebslehre op, dat geen mathematicus kan zeggen, wat de traditionele opstellingen van balansposten in bedragen van ongelijke inhoud en betekenis eigenlijk voorstellen. Dat klopt met de opmerkingen, welke ik gemaakt heb omtrent die opstellingen van ongelijkwaardige zaken: samentelling van de tellers van breuken, zonder die eerst op gelijke noemer te brengen. De voorzitter van het Congrès National des Experts-comptables français (Lyon '51) vatte de essentie van mijn referaat op dat congres samen met de woorden: „La synchronisation des évaluations aurait cet immense avantage que nos bilans et plus généralement nos comptes cesseraient d'être une innommable mixture de francs sans commune mesure; des inventaires de jardin zoologique où l'on additionne pêle-mêle des éléphants, des gazelles, des tortues et les insectes du vivarium”. Dat voordeel, heer Van Kampen, kunnen Schmalenbach's methoden niet brengen. Het opheffen van het onbenoembare in de menging van guldensbedragen in de balansen en resultatenrekeningen is van groot belang voor hen, die professioneel gebonden zijn om jaarrekeningen te certificeren en voor de juistheid der opstelling en der daarin gegeven resultatenbepaling publieke verantwoordelijkheid te nemen. Dat is het verband tussen waardeleer en vertrouwens-theorie in Limperg's concepties. Van Kampen heeft gelijk, wanneer hij diens scherpe en nauwkeurige formulering roemt. En wanneer ik mezelf verwijt het bezwaar tegen de balansopstelling aangeduid aan het slot van de controverse Limperg-Schmidt in 1931 niet eerder te hebben uitgewerkt dan in de feestgave Limperg en dan nog niet eens met de later ontwikkelde scherpste, dan moge ik mij troosten met het feit, dat elke wetenschap hare voortschrijding kent en dat dit eveneens voor hare toepassing geldt. Ook Kleerekoper heeft in 1936 in zijn openbare les bezwaren geuit tegen de traditionele opstelling, evenwel op andere gronden. Het verschil vindt de lezer in een voetnoot achter Hoofdstuk III van mijn boek „Bedrijfsbegroting en bedrijfsbeleid”.

A. M.